

**ΤΙ ΘΑ ΕΛΕΓΕΝ Ο ΙΕΡΟΣ
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ
ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΗΜΕΡΙΝΟΥΣ
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥΣ
ΔΙΑΛΟΓΟΥΣ;**

ΥΠΟ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

**ΤΙ ΘΑ ΕΛΕΓΕΝ Ο ΙΕΡΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ
ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΗΜΕΡΙΝΟΥΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥΣ
ΔΙΑΛΟΓΟΥΣ;**

ΥΠΟ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ
καὶ πρ. Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν,
Τακτικοῦ Μέλους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀκαδημίας
τῶν Ἐπιστημῶν καὶ Τεχνῶν

1. Εἰσαγωγικὸν πληροφοριακὸν σημείωμα:

Ἡ ὑπὸ τὸν ὡς ἄνω τίτλον εἰσήγησις ἔγινε τὴν 25ην Νοεμβρίου 2007 κατὰ τὴν ἱστ' συνεδρίαν τοῦ Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου, τὸ ὁποῖον πραγματοποιήθηκε στὴν Θεσσαλονίκη ἐξ ἀφορμῆς τῆς συμπληρώσεως 1600 ἐτῶν ἀπὸ τὴν πρὸς Κύριον ἐκδημίαν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ Συνέδριον αὐτὸ (22-25 Νοεμβρίου 2007) μὲ τίτλον γενικοῦ θέματος: «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος - 1600 ἔτη (407-2007)» ὁργανώθηκε κατ' ἄριστον -ἕως τὶς τελευταῖες λεπτομέρειες- τρόπον ἀπὸ τὸ Τμῆμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ.) ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. Βαρθολομαίου καὶ παρουσία τῆς Α.Μ. τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων κ. Θεοφίλου. Τὸν χαιρετισμὸν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου μετέφερεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Τυρολόης καὶ Σερεντίου κ. Παντελεήμων.

Χαιρετισμοὺς ἀπηύθυναν ἐπίσης, ἐκτὸς τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, τὰ Μέλη τῆς Τιμητικῆς Ἐπιτροπῆς: ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κ. Ἀνθιμος, ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Νέας Κρήνης καὶ Καλαμαριάς κ. Προκόπιος καὶ ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπο-

λίτης Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως κ. Βαρνάβας· ὁ Ὑπουργὸς Μακεδονίας - Θράκης κ. Μαργαρίτης Τζίμας· ὁ Νομάρχης Θεσσαλονίκης κ. Παναγιώτης Ψωμάδης· ὁ Δήμαρχος Θεσσαλονίκης κ. Βασίλειος Παπαγεωργόπουλος και ὁ Πρύτανης τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ἀναστάσιος Μάνθος. Χαιρετισμὸν ἀπηύθυνε και ὁ Κοσμήτωρ τῆς Θεολογικῆ Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἰωάννης Κογκούλης. Προσφωνήσεις ἀντηλλάγησαν και εἰς τὰ γεύματα, τὰ ὁποῖα παρέθεσαν ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης και ὁ Μητροπολίτης Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως, οἱ ὁποῖοι προσέφεραν και δῶρα στοὺς συνέδρους.

Ἡ εἰσαγωγικὴ ὁμιλία μὲ θέμα «Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος - Τὸ μεγαλεῖο και ἡ προσφορά του» ἔγινε ἀπὸ τὸν αἰδεσιμολογιώτατον Καθηγητὴν π. Θεόδωρον Ζήσην, πατρολόγον και Πρόεδρον τῆς Ὁργανωτικῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συνεδρίου, τῆς ὁποίας μέλη ἦσαν ὁ Πρόεδρος τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς και Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ. κ. Χρῆστος Οἰκονόμου· ἡ Ἀναπληρώτρια Πρόεδρος τοῦ Τμήματος αὐτοῦ Καθηγήτρια κ. Δέσπω Λιάλιου· ὁ Ἀναπληρωτῆς Καθηγητῆς κ. Θεόδωρος Γιάγκος· ὁ Ἀναπληρωτῆς Καθηγητῆς κ. Κωνσταντῖνος Χρήστου (υἱὸς τοῦ ἀειμνήστου διακεκοιμένου Καθηγητοῦ Παναγιώτη Χρήστου)· ὁ Ἐπίκουρος Καθηγητῆς κ. Συμεὼν Πασχαλίδης· ἡ Λέκτωρ κ. Σουλτάνα Λάμπρου και ἡ Λέκτωρ κ. Ἄννα Καραμανίδου. Τὴν Γραμματεῖαν και τεχνικὴν ὑποστήριξιν τοῦ Συνεδρίου εἶχαν ἀναλάβει ἡ Δρ Θεολογίας κ. Βασιλικὴ Μαυροσκά· οἱ ὑποψήφιεες Δρες Θεολογίας Κυρίες Κερασιὰ Γαλιγαλίδου (Πτ. Νομικῆς), Ἀφροδίτη Κουτρομπέλη και Ἀναστασία Παπαγιαννούλη και οἱ Μεταπτυχιακοὶ φοιτητῆς κ.κ. Μιλτιάδης Ματσούκας, Δημήτρα Χαραλαμπίδου, Φίλιππος Γερμάνης και Ἰωάννης Ἀγγέλης.

Στὸ Συνέδριον παρευρίσκονταν και μέλη τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ., ἀν και τὸ Τμήμα αὐτὸ δὲν συμμετέσχε στὴν ὀργάνωσιν τοῦ Συνεδρίου, διότι μαζί μὲ τὸ Φραγκισκανικὸν Ἰνστιτοῦτον Πνευματικότητος τοῦ Πανεπιστημίου Antonianum τῆς Ρώμης τὸν Σεπτέμβριον 2007 εἶχεν ὀργανώσει συμπόσιον μὲ θέμα «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος - Γέφυρα Ἀνατολῆς και Δύσεως» μὲ συμμετοχὴν 30 περίπου ἐλλήνων πανεπιστημιακῶν καθηγητῶν και ἰσαριθμῶν Ρωμαιοκαθολικῶν ἀκαδημαϊκῶν διδασκάλων. Τὸ Συνέδριον, ποὺ ὀργανώθηκε μὲ χορηγίαν τοῦ -προεδρευομένου ἀπὸ τὸν Σεβ. Μητροπολίτην κ. Δωρόθεον- Πανελληνίου Ἱεροῦ Ἰδρύματος Εὐαγγελιστρίας τῆς Τήνου πραγματοποιήθηκε στὴν Αἴθουσαν τοῦ Ἰδρύματος Τηνιακοῦ Πολιτισμοῦ.

Πρέπει νὰ ἐπισημανθῆ, ὅτι ὁ Πρόεδρος τοῦ Τμήματος Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ. κ. Χρήστος Οἰκονόμου –ὁ ὁποῖος ἐπὶ ἔτη ὡς Κοσμήτωρ προέβαλε τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Α.Π.Θ. καὶ ὑπῆρξε μαζί με τὸν κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον Κοσμήτορα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν π. Γεώργιον Μεταλληνὸν ὁ συννεψυχωτῆς τῶν τεσσάρων λαμπρῶν κοινῶν Συνεδρίων τῶν δύο Θεολογικῶν μας Σχολῶν–, στὸν Χαιρετισμὸν του κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Συνεδρίου τῆς Θεσσαλονίκης τόνισε, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ προεδρευομένου ὑπ' αὐτοῦ Τμήματος:

«Μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ καὶ συγκίνηση χαιρετίζω τὸ παρὸν Διεθνὲς Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο «Ἁγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος - 1600 ἔτη ἀπὸ τὴν κοιμήσή του (407-2007)». Τὸ Τμῆμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας ὡς αὐτόνομη καὶ ἀνεξάρτητη διοικητικὴ μονάδα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης ἀποφάσισε ὁμόφωνα τὴ διοργάνωση τοῦ παρόντος Συνεδρίου γιὰ νὰ τιμῆσει ἕναν ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος λάμπρυνε τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸ Θρόνον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του. Πολυτάλαντος, πολυγραφότατος καὶ μὲ ὑποδειγματικὴ παρηρησία στὰ κοινωνικὰ δρώμενα τῆς ἐποχῆς του, ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἀποτελεῖ κόσμημα σύνολης τῆς Θεολογικῆς Ἐπιστήμης, γιὰτὶ καλύπτει ὅλα τὰ γνωστικά της ἀντικείμενα.

» Ἡ ἀπόφαση τοῦ Τμήματός μας γιὰ τὴ διοργάνωση τοῦ παρόντος Διεθνoῦς Συνεδρίου ἔχει σκοπὸ νὰ ἐπιτύχει τρεῖς στόχους:

α) Θέλουμε τὸ Συνέδριο αὐτὸ νὰ ἀποτελέσει σταθμὸ στὴ μελέτη τοῦ ἔργου τοῦ Μεγάλου Πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου. Οἱ εἰσηγήσεις καὶ μελέτες διακεκριμένων ἐπιστημόνων ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ, τὴν Εὐρώπη, τὰ Βαλκάνια, τὴν Κύπρο κ.ἄ., καθὼς ἐπίσης ἀπὸ τὸ ἐπιστημονικὸ δυναμικὸ τῶν δύο Θεολογικῶν Σχολῶν Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, ἀπὸ ὅλα τὰ ἀδελφὰ Τμήματα, θὰ ἀποτελέσουν ἕνα *Congrus* Χρυσοστομικῶν μελετῶν, ποὺ θὰ προσφέρουν οὐσιαστικὴ συμβολὴ στὴν ἐπιστήμη τῆς Θεολογίας.

β) Στοχεύουμε μὲ τὸ συνέδριο αὐτὸ νὰ ἐξοικειώσουμε τοὺς φοιτητῆς μας σὲ μιὰ εἰδικὴ διαδικασία ἐνὸς ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου. Γι' αὐτὸ, ἀντὶ τῶν καθιερωμένων διαλέξεων τοὺς προσφέρουμε μιὰ μοναδικὴ εὐκαιρία νὰ ἀποκτήσουν ἐμπειρία συνεδριακῶν συναντήσεων κάνοντας σπουδὴ στὴν πολυδιάστατη Χρυσοστομικὴ θεολογία.

γ) Συμμετέχουμε ὡς Τμήμα καὶ γενικότερα ὡς Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης στοὺς ἑορτασμοὺς γιὰ τὰ 1600 ἔτη ἀπὸ τὴν κοίμηση τοῦ Μεγάλου Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, ποὺ καθιερώθηκε στὸν ὀρθόδοξο καὶ διαχριστιανικὸ κόσμο. Ἔτσι, ἀποδεικνύεται ἡ ἐνότητα τῶν Θεολογικῶν Σπουδῶν μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καὶ ζωὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, γιατί Θεολογία χωρὶς ἐκκλησιολογικὸ περιεχόμενο δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ καὶ Ἐκκλησία χωρὶς Θεολογία δὲν νοεῖται. Ὅπως δὲν νοοῦνται καὶ ἀπροϋπόθετες θεολογικὲς σπουδὲς ἔξω ἀπὸ τὴν ἱστορία, τὴν παράδοση, τὴ λατρευτικὴ ἐμπειρία καὶ τὸ ἥθος κάθε θεολόγου.

»Τὸ Τμήμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας χαράσοντας τὴν πολιτικὴ καὶ στρατηγικὴ του μὲ τὸν Πρόεδρο, τὰ μέλη ΔΕΠ τῆς Γενικῆς Συνέλευσής του καὶ τοὺς φοιτητές, τὰ ἐπόμενα χρόνια ἀνεβάξει τὸν πῆχυ τῶν ἐπιστημονικῶν του σπουδῶν, τόσο γιὰ τὰ μέλη ΔΕΠ ὅσο καὶ γιὰ τοὺς φοιτητές του· ἀνανεώνει τὸ πρόγραμμα Σπουδῶν σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιστημονικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀνάγκες τοῦ τόπου καὶ τὸ προσαρμόζει μὲ τὶς εὐρωπαϊκὲς τάσεις, ἀνοίγοντας τοὺς ὀρίζοντές του σὲ μιὰ οἰκουμενικὴ προοπτικὴ, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἴδιας τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ Θεολογίας.

» Ἀσφαλῶς εἴμαστε μιὰ ἀκαδημαϊκὴ μονάδα, ὁπότε εἴμαστε ἀνοιχτοὶ στὸν πανεπιστημιακὸ χῶρο τόσο πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴ ἀνανέωση ὅσο καὶ στὴ διεπιστημονικὴ συνεργασία. Γι' αὐτό, συμμετέχουμε στὴν Ἐπιτροπὴ Ἐρευνῶν τοῦ Α.Π.Θ. μὲ τὸ Δίκτυο Κεϊμενικῆς καὶ Ἐρμηνευτικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Παραδόσεως, τὸ ὁποῖο συντονίζει ἡ ἀναπληρώτρια Πρόεδρος τοῦ Τμήματος κα Δέσπω Λιάλιου. Παράλληλα, μὲ τὸ Σεμινάριο Ὁρθοδόξου Ἐρμηνευτικῆς Θεολογίας, ποὺ διευθύνει ὁ ὁμιλῶν, προσπαθοῦμε νὰ μελετήσουμε τὴ διαχρονικὴ πορεία τῶν βιβλικῶν, θρησκευσιολογικῶν καὶ πατερικῶν σπουδῶν στὸν τόπο μας καὶ νὰ δοῦμε τὶς νέες προοπτικὲς στὴν ἔρευνα. Ἰδιαιτέρη ἔμφαση, ὡς Σχολὴ ποὺ μορφώνει ἐκπαιδευτικούς, δίνουμε στὶς παιδαγωγικὲς σπουδὲς μὲ τὶς πρακτικὲς ἀσκήσεις τῶν φοιτητῶν στὸ χῶρο τῆς Δευτεροβάθμιας Ἐκπαίδευσης. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, συμμετέχουμε στὰ εὐρωπαϊκὰ προγράμματα ΕΠΕΑΕΚ μὲ διατημηματικὰ μαθήματα καὶ μὲ σειρὰ πρακτικῶν ἀσκήσεων, τὰ ὁποῖα ἐκπαιδεύουν τοὺς φοιτητές μας στὴ σύγχρονη εὐρωπαϊκὴ ἀντίληψη καὶ παιδεία γιὰ τὴ σύνδεση τῆς ἐπιστήμης μὲ τὴν ἐκπαίδευση καὶ τὴν κοινωνία...

»Ὅπως ἰδιαίτερος εὐχαριστῶ τὸν Πρύτανη τοῦ Α.Π.Θ. κ. Ἀναστάσιο Μάνθο καὶ τοὺς Ἀντιπρυτάνεις, γενικὰ τὸ Πρυτανικὸ Συμβούλιο, γιατί χωρὶς τὴν ἐνίσχυση καὶ στήριξή τους δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ πραγματοποιήσουμε τὸ Συνέδριό μας...

»Κλείνοντας τὸ χαιρετισμό μου ἤθελα νὰ γνωρίσω στοὺς Συνέδρους ὅτι ἀπὸ σήμερα στὸ Ἰσόγειο τῆς Διοικήσεως λειτουργεῖ ἔκθεση φωτογραφίας μὲ θέμα: «Ἐνας πολιτισμὸς χάνεται». Ἀφορᾶ στὴν καταστροφή τῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς στὰ κατεχόμενα ἐδάφη τῆς Κύπρου. Ἀνάμεσα στὶς ἐκκλησίες καὶ τὰ μοναστήρια περιλαμβάνεται ἡ Ἱερά Μονὴ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου στὸν Κουτσοβέντη τοῦ Πενταδακτύλου καὶ ἡ Ἱερά Μονὴ τοῦ ἱδρυτῆ καὶ προστάτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου Ἀπ. Βαρνάβα, στὴν ὁποία βρῖσκεται καὶ ὁ τάφος του. Τὸ Τμήμα Ποιμαντικῆς καὶ Κοινωνικῆς Θεολογίας, δείχνοντας τὴν εὐαισθησία του στὴν πολιτιστικὴ κληρονομιά στηρίζει τὴν προσπάθεια τῆς Ὁμοσπονδίας Κυπριακῶν Ὁργανώσεων Ἑλλάδος (Ο.Κ.Ο.Ε.) καὶ κάθε προσπάθεια πὺν ἀναδεικνύει τὰ κοινωνικὰ καὶ ἐθνικὰ προβλήματα τῶν λαῶν...».

Ὁ ὑπογραφόμενος, ὁ ὁποῖος ἐπανειλημμένως κατὰ τὸ παρελθὸν ἔχει προβάλει τὴν προσφοράν, τὸν δυναμισμόν καὶ τὴν διεθνή ἀκτινοβολίαν τῶν δύο Τμημάτων τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ., ἐξαίρει τὴν ἐνεργὸν παρουσίαν στὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Διεθνὲς Συνέδριον πολλῶν μελῶν τοῦ παλαιότερου καὶ νεωτέρου διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, οἱ ὁποῖοι προσέθεσαν καὶ τίς ἰδικές των στὶς ἄλλες δεκάδες τῶν ἐκλεκτῶν εἰσηγήσεων, πὺν προσεχῶς θὰ γίνουιν εὐρύτατα γνωστὲς μὲ τὸν Τόμον τῶν Πρακτικῶν, ὁ ὁποῖος ἐτοιμάζεται ἀπὸ τοὺς ἀξιόους ἐπαίνων καὶ συγχαρητηρίων ὀργανωτὲς τοῦ Συνεδρίου.

Ὁ γράφων, μετὰ τὸ ἀνωτέρω ἐκτενὲς εἰσαγωγικὸν πληροφοριακὸν σημεῖωμα, παρουσιάζει κατωτέρω τὸ κείμενον τῆς εἰσηγήσεως του στὸ Συνέδριον παρακαλώντας τοὺς σεβαστοὺς καὶ ἀγαπητοὺς ἀναγνώστες τοῦ περιοδικοῦ «Θεολογία» νὰ δώσουν οἱ ἴδιοι ἀπάντησιν στὰ ἐρωτήματα, πὺν διατυπώνονται στὴν εἰσήγησιν αὐτήν, ἡ ὁποία ἐκφωνήθηκε ἄνευ ἀναφορᾶς στὶς ὑποσημειώσεις.

Ε.Δ.Θ.

2. Τὸ κείμενον τῆς εἰσηγήσεως

Σεβαστὴ καὶ ἐκλεκτὴ ὁμήγουρι,

Ἡ παροῦσα συμβολὴ μου στὸ Συμπόσιόν μας σχετίζεται πρὸς εὐσύνοπτη μελέτην μου, πού παρουσιάσθηκε πρὶν ἀπὸ 35 χρόνια ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἡ στάσις ἔναντι τῶν ἑτεροδόξων κατὰ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον*»¹. Ἀφ' ἐνὸς θὰ διευρύνωμεν μὲ ὁμογενῆ ὕλην καὶ θὰ διασαφήσωμεν μερικὰ σημεῖα τῆς μελέτης ἐκείνης καὶ ἀφ' ἑτέρου θὰ ἐπαναλάβωμεν μερικὰ ἀπὸ τὰ τότε γραφέντα καὶ λεχθέντα, ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον, ὁ ὁποῖος συχνὰ μὲ τὶς ἴδιες ἢ μὲ παρεμφερεῖς ἐκφράσεις προβάλλει τὴν παιδαγωγικὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναλήψεως ὡς προϋποθέσεως τῆς βιωματικῆς μαθήσεως. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἐξῆς παράδειγμα, πού χρησιμοποιεῖ: «Ὅπως –λέγει– ὁ ἄριστος βαφεὺς ἐνὸς ἱματίου, γιὰ νὰ κάμῃ ἓνα χρῶμα ἀνεξίτηλον, βυθίζει πολλὰς φορὰς τὸ ὕφασμα στὴν διάλυσιν τοῦ χρώματος πού βράζει, ἔτσι καὶ μία διδασκαλία γίνεται γιὰ τὴν ψυχὴν ἀνεξίτηλη, ὅταν πολλὰς φορὰς ἀκούσωμε τὰ ἴδια λόγια (*«Εἰ γὰρ καὶ πολλάκις ὑμῖν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης εἴρηται, ἀλλὰ καὶ νῦν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Καὶ γὰρ τῶν ἱματίων τὰ μὲν ἀπαξ βαφέντα ἐξίτηλον ἔχει τὴν βαφὴν, ἃ δὲ πολλάκις καὶ συνεχῶς καθέντες ἀνασπῶσιν οἱ δευσοποιοί, ἀκίνητον διατηρεῖ τὸ τοῦ χρώματος ἄνθος. Τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ψυχῶν συμβαίνει τῶν ἡμετέρων. Ὅταν γὰρ πολλάκις τῶν αὐτῶν ἀκούσωμεν ρημάτων, καθάπερ τινὰ βαφὴν τὴν διδασκαλίαν ὑποδεξάμενοι, οὐκ ἂν ραδίως αὐτὴν ἀποπτύσωμεν*»)².

Τώρα γιὰ τὸ ἐρώτημα, πού διατυπώνεται στὸν τίτλον τοῦ θέματος τῆς εἰσηγήσεως («*Τί θὰ ἔλεγεν ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος γιὰ τοὺς σημερινούς οἰκουμενικούς διαλόγους;*»), ὅπως καὶ γιὰ μερικώτερα ἐρωτήματα, στὰ ὁποῖα ὡς εἰς εἶδη διακλαδίζεται τὸ γένος τοῦ κεντρικοῦ ἐρωτήματος τοῦ τίτλου, δὲν θὰ διατυπώσῃ ὁ ὁμιλῶν (γράφων) ἀπάντησιν, ἀλλὰ θὰ παρακαλέσῃ τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς (ἀναγνώστες) του, ἀφοῦ ἀκούσῃ (ἀναγνώσῃ) συνοπτικὴν ὑπόμνησιν τοῦ τί λέγει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος γιὰ τὸν διάλογον τῶν Ὁρθοδόξων μὲ τοὺς αἰρετικούς τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀφοῦ *mutatis mutandis*, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, ἀξιολογή-

1. Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, *Ἡ στάσις ἔναντι τῶν ἑτεροδόξων κατὰ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον*, ἐν Ἀθήναις 1971.

2. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Λόγος ζ' κατὰ Ἀνομοίων*, Migne Ἐ.Π. 48, 766.

ση σὲ σημερινὰ πλαίσια τὸ πνεῦμα τῆς Χρυσοστομικῆς διδαχῆς, νὰ δώσῃ τὴν ἰδικήν του προσωπικὴν ἀπάντησιν.

Εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἡ ἀπάντησις αὐτὴ θὰ διευκολυνθῆ, ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι «ἀρχὴ σοφίας ὀνομάτων ἐπίσκεψις». Αὐτὸ γιὰ τὸ θέμα μας σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ μὴ παρανοῆται ἡ σημασία τῆς λέξεως «Οἰκουμενισμός» στὴν θεολογικὴν ἢ ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν. Ὁ Οἰκουμενισμὸς προϋποθέτει ὀπωσδήποτε διάλογον μὲ αἰρετικούς ἢ ἑτεροδόξους. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχαν αἰρετικοὶ ἢ ἑτεροδόξοι, τότε θὰ ὑπῆρχεν ἡ ποθητὴ ἐνότης καὶ ἐπομένως ὁ Οἰκουμενισμὸς θὰ ἦταν περιττός. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμε τὸ λογικὸν σφάλμα τῆς «λήψεως τοῦ ζητουμένου». Μερικοὶ χαρακτηρίζουν τὸν Οἰκουμενισμὸν ὡς «παναίρεσιν». Ἀλλὰ ὅπως θὰ ἦταν παράλογον νὰ ἰσχυρισθοῦμε, ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἡ Ἰατρικὴ ὡς ἀποκρουστὰ πανασθένεια, διότι σημαίνει ἐπαφὴν τῶν ἰατρῶν μὲ ἀσθενεῖς καὶ συχνὰ μὲ πάσχοντες ἀπὸ μεταδοτικὰ νοσήματα, κατὰ παρόμοιον τρόπον εἶναι ἄστοχον νὰ λέγωμεν, ὅτι ὁ Οἰκουμενισμὸς «a priori καὶ ἐξ ἐπόψεως ἀρχῆς» εἶναι ἀποκρουστέος ὡς «παναίρεσις»³, διότι οἱ Ὁρθόδοξοι διεξάγουν διάλογον μὲ αἰρετικούς ἢ ἑτεροδόξους. Ὁ ὑγιὴς Ὁρθόδοξος Οἰκουμενισμὸς δὲν σημαίνει προσχώρησιν στοὺς ἑτεροδόξους, ἀλλὰ μαρτυρίαν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως πρὸς αὐτούς.

Ἐφ' ὅσον τὸ Συμπόσιόν μας μὲ τὸ πλουσιώτατον πρόγραμμά του εἶναι πολύπτυχον, πολυδιάστατον καὶ πολυεστιακόν, θὰ ἦταν δυνατόν γιὰ τὴν πλήρη κατανόησιν τῆς ἐννοίας τῶν σχετικῶν λόγων τοῦ ἱ. Χρυσοστόμου νὰ ἐπιδιωχθῆ ἡ χρῆσις εἴτε τῆς μοντέρνας κοινωνιολογικῆς μεθόδου τῆς Content Analysis⁴, δηλαδὴ τῆς ἀναλύσεως τοῦ περιεχομένου κατόπιν στατιστικῆς θεματικῆς ταξινομήσεως τῶν λέξεων-ἐννοιῶν τῆς μελετωμένης πτυχῆς τῆς διδασκαλίας τοῦ ἱεροῦ πατρὸς, εἴτε ἐπίσης καὶ παραλλήλως τῆς σύστοιχης Ἀναλυτικῆς Φιλοσοφίας τῆς Γλώσσας τοῦ Wittgenstein καὶ ἄλλων⁵, ἢ ὅποια ἀναζητεῖ τὸ νόημα τῶν γλωσσικῶν

3. Κατὰ ψιττακίζοντα τρόπον οἱ ἐκφράσεις αὐτές, πού κάποτε ἐλέχθησαν ἴσως ὡς σχῆμα ρητορικῆς ὑπερβολῆς, ἐπαναλαμβάνονται συχνὰ ἀστόχως.

4. Περισσότερα βλ. στὰ ἐξῆς ἔργα: B. Berelson, *Content Analysis in Communication Research*, Glencoe 1952. M. Klaus, *Inhaltsanalyse: Einführung in Theorie, Methode und Praxis*, Opladen ²1995.

5. Περισσότερα βλ. Ludwig Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, London 1961. Τοῦ ἰδίου, *Philosophical Investigations* (γερμ. Philosophische Untersuchungen), 1953, Oxford ²1956. E. Tugendhat, *Vorlesungen zur Einführung in die sprachanalytische*

διατυπώσεων στὸ πλαίσιον τῶν λεγομένων Sprachspiele ἢ Language Games (γλωσσικῶν παιγνιδιῶν), μέσα στὰ ὁποῖα ἡ ἰδία λέξις ἢ γλωσσική ἔκφρασις, ὅταν ἐπαναλαμβάνεται συχνά, εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη εἴτε τὴν ἰδίαν πάντοτε σημασίαν ἀποκαλύπτοντας ὠρισμένες σταθερές, εἴτε ἐκάστοτε διαφορετικὸν νόημα ἀναλόγως πρὸς τὴν χρῆσιν μέσα στὶς ποιικίλες συνάφειες καὶ συναρτήσεις της, πού σχετίζονται πρὸς ἓνα βιωματικὸν ὅλον⁶.

Νομίζω, ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ στὸ θέμα τῆς εἰσηγήσεώς μου, μία τέτοια κοινωνιολογικὴ ἢ φιλοσοφικὴ θεώρησις θὰ ἐπιβεβαίωνε τὰ συμπεράσματα, στὰ ὁποῖα θὰ ὠδηγεῖτο οἰοσδήποτε ἀπροκατάληπτος προσεκτικὸς καὶ στοχαστικὸς ἀναγνώστης τῆς χρυσοστομικῆς διδαχῆς διαπιστώνοντας εὐκόλως τὴν ἐντὸς αὐτῆς ὑπαρξιν ἐπαναλαμβανομένων ὁμοειδῶν καὶ ταυτοσήμων γλωσσικῶν διατυπώσεων, οἱ ὁποῖες μὲ κρυσταλλίνην διαύγειαν ἀποκαλύπτουν τὸ βιωματικὸν ὅλον τοῦ σταθεροῦ προσανατολισμοῦ στὸ ζήτημα τῆς σχέσεως τῶν Ὁρθοδόξων ἔναντι τῶν ἑτεροδόξων.

Ἐν πρώτοις ὁ ἱερός πατὴρ ἐπιδιώκει πάντοτε τὴν ἐκρίζωσιν τοῦ πλήθους τῶν αἰρέσεων τῆς ἐποχῆς του, τίς ὁποῖες ἀναφέρει μὲ τὰ ὀνόματά τους (λ.χ. τίς διδασκαλίες τοῦ Ἀρείου τοῦ Ἀλεξανδρέως, τῶν Ἀνομοίων, τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, τοῦ Μαρκέλλου τοῦ Γαλάτου, τοῦ Σαβελλίου τοῦ Λίβυος, τοῦ Μαρκίωνος τοῦ Ποντικοῦ, τοῦ Οὐαλεντίνου, τοῦ Μάνεντος, τοῦ Λαοδικέως Ἀπολλιναρίου, τοῦ Φωτεινοῦ, τοῦ Σωφρονίου καὶ ἄλλων, οἱ ὁποῖοι «*λυμαίνονται τῆς Ἐκκλησίας τὰ δόγματα*» καὶ

Philosophie, Frankfurt 1976. H. U. Hoche, *Einführung in das sprachanalytische Philosophieren*, Darmstadt 1990. E. Runggaldier, *Analytische Sprachphilosophie*, Stuttgart - Berlin - Köln 1990.

6. Γιὰ τὴν ἔννοιαν τῶν «*παιγνιδιῶν τῆς γλώσσας*» ἔχομεν σημειώσει παλαιότερα τὰ ἑξῆς: «*Μία κεντρικὴ ἔννοια τῆς βραδυτέρας φιλοσοφίας τοῦ Ludwig Wittgenstein εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ “παιγνιδιοῦ τῆς γλώσσας” (Sprachspiel), πού σημαίνει ὅτι οἱ ἐκφραστικὲς μορφὲς τοῦ λόγου... προέρχονται ἀπὸ ξεχωριστὲς βιωματικὲς καταστάσεις καὶ συναρτῶνται πρὸς ἰδιαίτερα ὑποκειμένα θεμέλια καὶ πρὸς ἰδιαίτερον ὑπερκείμενον ὀρίζονται καὶ περιβάλλοντα πνευματικὸν χώρον. Ἡ σημασία μᾶς λέξεως, μᾶς προτάσεως κ.λπ. συνδέεται κατὰ μέγα μέρος μὲ τὴν χρῆσιν (Gebrauch) της, ἡ ὁποία εἶναι συννησιμένη μὲ κάποιον βιωματικὸν ὅλον*»: Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, *Φιλοσοφικὴ Ἐρμηνευτικὴ*, Ἀνάπτυον ἐκ τοῦ Χαριστηρίου Τόμου πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χριστοδούλου, Ἀθήνα 2004, σ. 282. Πρβλ. Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode*, τόμ. 2, Tübingen 1990, σ. 456.

χρησιμοποιοῦν χριστιανικὸν προσωπεῖον «πρὸς τὸ οὕτως ἀπατᾶν τοὺς ἀφελεστέρους»^{7α}. Ἐπίσης ἀξία μνείας εἶναι καὶ ἡ σφοδρότης, μὲ τὴν ὁποίαν καταπολεμεῖ τὶς κακοδοξίες τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἱ. πατὴρ δὲν διστάζει νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐναντίον αὐτῶν καὶ ἐκφράσεις, πού δικαιολογοῦνται στὴν ἐποχὴν του, ἀλλὰ σήμερα ἴσως θὰ προσέκρουαν στὸ διαχριστιανικόν, διεκκλησιαστικόν καὶ διαθρησκευτικόν ἀντικειμενικόν πνεῦμα καὶ *savoir-vivre*^{7β}. Στὰ ζητήματα ὑπερασπίσεως τοῦ περιεχομένου τῆς χριστιανικῆς πίστεως παρουσιάζεται ἀπόλυτος καὶ ἀνυποχώρητος καταδικάζοντας ἐκπτώσεις, συγκρητισμούς, σχετικισμούς, μινιμαλισμούς καὶ ὑποχωρήσεις. Χαρακτηριστικῶς βροντοφωνοῦσε: «*Γρηγορεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πίστει*»⁸.

Ἐπειτα κάνει ἐντύπωσιν, ὅτι ἡ αὐστηρὰ γλῶσσα ἐναντίον τῆς διδασκαλίας τῶν αἰρετικῶν δὲν αἴρει τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην καὶ τὸ σταθερὸν αἶτημα τῆς διεξαγωγῆς διαλόγου ἀληθείας μὲ αὐτούς. Κλασικοὶ εἶναι οἱ λόγοι του «*τῷ λόγῳ διώκω οὐ τὸν αἰρετικόν, ἀλλὰ τὴν αἵρεσιν, οὐ τὸν ἄνθρωπον ἀποστρέφομαι, ἀλλὰ τὴν πλάνην μισῶ καὶ ἐπισπάσασθαι βούλομαι*»⁹.

Αὐτονότως ὁ διάλογος τῶν Ὁρθοδόξων μὲ τοὺς αἰρετικούς πρέπει νὰ διεξάγεται ἀπὸ στερεωμένους στὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴν πίστιν¹⁰ καὶ ἰδίως ἀπὸ στελέχη τοῦ ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικοῦ καὶ θεολογικοῦ δυναμικοῦ, πού ἔχουν, ἐκτὸς τῆς ζώσης πίστεως, τὸν κατάλληλον μορφωτικὸν ἐξοπλισμὸν καὶ ἰδίως ἀρίστην γνῶσιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς¹¹. Ἐπί-

7α. Χρυσοστόμου, Ὁμιλία στ' εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολήν, Migne Ἐ.Π. 62, 248 ἐξ. Τοῦ ἰδίου, Ὁμιλία η' εἰς τὴν Γένεσιν, Migne Ἐ.Π. 53, 69 ἐξ. Τοῦ ἰδίου, Ὁμιλία β' καὶ η' εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολήν, Migne Ἐ.Π. 63, 21-22· 63, 73.

7β. Σήμερα θὰ ξένιζαν ἐκφράσεις, πού θὰ χαρακτηρίζαν λ.χ. τοὺς ἑτεροδόξους ὡς λυσσασμένους.

8. Α' Κορ. ιστ', 13. Χρυσοστόμου, Ὁμιλία μστ' εἰς τὸν Ματθαῖον, Migne Ἐ.Π. 57, 476.

9. Χρυσοστόμου, *Εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Φωκᾶν*, Migne Ἐ.Π. 50, 701, ὅπου προστίθεται: «*Ἐὰν πολεμήσω τοῖς αἰρετικοῖς, οὐκ αὐτοῖς τοῖς ἀνθρώποις πολεμῶ, ἀλλὰ τὴν πλάνην ἐκβαλεῖν βούλομαι καὶ τὴν σπηεδόνα ἐκκαθαράω*».

10. Χρυσοστόμου, *Λόγος β' κατὰ Ἀνομοίων*, Migne Ἐ.Π. 48, 718, ὅπου τονίζεται ὅτι ὁ διάλογος μὲ τοὺς αἰρετικούς πρέπει νὰ γίνεται ἀπὸ τοὺς «*ἰσχυροτέρους... καὶ ἀνεπηρέαστους καὶ δυναμένους ἐκ τῆς ἐκείνων ὀμιλίας μηδεμίαν παραδέχσθαι βλάβην...*».

11. Χρυσοστόμου, Ὁμιλία μ' εἰς τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, Migne Ἐ.Π. 59, 233. Τοῦ ἰδίου, Ὁμιλία η' εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολήν, Migne Ἐ.Π. 63, 73-74, ὅπου τονίζεται, ὅτι «*εἰ γὰρ προσείχομεν (ταῖς Γραφαῖς), οὐ μόνον οὐκ ἂν περιεπέσομεν τῇ ἀπάτῃ, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους ἀπατωμένους ἀπηλλάξαμεν ἂν καὶ τῶν κινδύνων ἐξεικλώσαμεν*».

σης προϋπόθεσις πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν αἰρετικῶν, εἶναι τὸ νὰ προβάλλουν οἱ Ὁρθόδοξοι ἀγιότητα βίου, διότι, κατὰ τὸν ἱ. Χρυσόστομον, οἱ αἰρετικοὶ παρουσιάζουν μερικὲς φορὲς βίον ἠθικώτερον τοῦ τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν¹². Κατὰ τὸν ἱ. πατέρα πρέπει οἱ Ὁρθόδοξοι νὰ ἐπιδεικνύουν «*πᾶσαν σπουδὴν, ὥστε μὴ τὸ γενόμενον ἀπὸ τῆς ὀρθῆς πίστεως κέρδος διαφθεῖραι τῇ τῶν ἔργων φαυλότητι*»¹³.

Ὁ διάλογος τῆς ἀληθείας μὲ τοὺς ἑτεροδόξους πρέπει νὰ ζωοποιῆται ἀπὸ ἀγάπην καὶ νὰ συνεχίζεται ἀκόμη καὶ ἐὰν οἱ συνδιαλεγόμενοι αἰρετικοὶ συμπεριφέρονται ἀνειλικρινῶς ἢ καὶ κατὰ ἐχθρικὸν τρόπον ἐναντίον τῶν Ὁρθοδόξων. Πρέπει οἱ αἰρετικοὶ καὶ ἑτερόδοξοι νὰ θεωροῦνται ὡς ἀσθενεῖς, τοὺς ὁποίους οἱ Ὁρθόδοξοι ὡς καλοὶ Σαμαρεῖτες¹⁴ πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζουν μὲ στοργικὴν φροντίδα. Ἄς προσέξωμεν δειγματοληπτικῶς μερικὲς χαρακτηριστικὰς ἐκφράσεις τῆς σχετικῆς χρυσοστομικῆς διδασκαλίας, πού διαποτίζουν πολλὰ ἔργα τοῦ ἱ. πατρὸς:

Ἄναφερόμενος ὁ ἱερός Χρυσόστομος στὸν διάλογον μὲ αἰρετικούς, τονίζει: «*Τὰ παρ' ἡμῶν αὐτῶν πληρώσωμεν καὶ χεῖρα αὐτοῖς ὀρέξωμεν (= τείνωμεν), μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας πρὸς αὐτοὺς διαλεγόμενοι... Καὶ δεῖ πολλῆς ἡμῖν τῆς ἐπιεικείας καὶ τῆς μακροθυμίας, ὥστε δυναθῆναι αὐτοὺς ἐξαρπάσαι καὶ ἐξαγαγεῖν ἐκ τῶν παγίδων τοῦ διαβόλου. Εἶπωμεν τοίνυν πρὸς αὐτοὺς ἀνανήψατε μικρόν, διαβλέψατε πρὸς τὸ φῶς τῆς δικαιοσύνης, ἐννοήσατε τῶν ρημάτων τὴν ἀκρίβειαν*»¹⁵.

Γιὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν παντὸς εἶδους σχισμάτων ὁ Χρυσορρήμων συνιστᾷ τὴν ἀγάπην, τονίζοντας μὲ ἔμφασιν: «*Ἡ γὰρ τῶν αἱρέσεων μήτηρ, ἢ τῆς φιλαρχίας ἐστὶν ἐπιθυμία... Ἐξ ἀπονοίας καὶ τύφου τοῦτο ἔλαβεν ἀρχὴν τὸ κακόν διὸ (ὁ Ἄπ. Παῦλος) κατάλληλον ἐπείσάγει φάρμακον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀλλήλων ἄρχειν βουλόμενοι διεσχίσθητε, δουλεύσατε ἀλλήλοις· οὕτω γὰρ συναχθήσεσθε πάλιν... Καθάπερ γὰρ πῦρ ὁμι-*

12. Χρυσοστόμου, Ὁμιλία μζ' εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, Migne Ἐ.Π. 60, 331.

13. Χρυσοστόμου, Ὁμιλία στ' εἰς τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, Migne Ἐ.Π. 59, 62.

14. Χρυσοστόμου, Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἀναθεματίζειν, Migne Ἐ.Π. 48, 947. Ἄν ἀποδειχθῇ, ὅτι ὁ λόγος αὐτὸς προέρχεται ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον Φλαβιανόν, ὁ ὁποῖος χειροτόνησε τὸν ἱ. Χρυσόστομον, θὰ ἦταν βέβαιοι, ὅτι ὁ ἱερός Χρυσόστομος εἶναι ἀπολύτως σύμφωνος μὲ τὸ ὅτι ἡ στάσις τῶν Ὁρθοδόξων ἐναντι τῶν ἑτεροδόξων πρέπει νὰ εἶναι στάσις καλῶν Σαμαρεϊτῶν.

15. Χρυσοστόμου, Ὁμιλία η' εἰς τὴν Γένεσιν, Migne Ἐ.Π. 53, 72.

λει κηρῶ, μαλάσσει ραδίως αὐτόν, οὕτω καὶ ἡ τῆς ἀγάπης θερμότης πάντα τῦφον καὶ ἀπόνοιαν πυρὸς σφοδρότερον διαλύει. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε (Παῦλος) «ἀγαπάτε ἀλλήλους» ἀπλῶς, ἀλλὰ δουλεύετε ἀλλήλοις, τὴν ἐπιτεταμένην δηλῶν φιλίαν»¹⁶. Ὁ ἱ. πατὴρ γενικῶς τονίζει, ὅτι «ἡ ἀγάπη τὰ διεστηκότα συνάπτειν καὶ συνδέειν εἴωθε»¹⁷. Ἡ ἀγάπη αὐτὴ θὰ συντελῇ ὥστε στοὺς διαλόγους μὲ τοὺς ἑτεροδόξους νὰ ἀναγνωρίζωμεν καὶ ἐγκωμιάζωμεν τὰ θετικὰ στοιχεῖα τῆς συμπεριφορᾶς τοὺς¹⁸.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἔναρξιν τοῦ διαλόγου μὲ τοὺς αἵρετικούς, πρέπει τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης νὰ συνδυάζεται μὲ τὴν συνετὴν χρῆσιν ὠρισμῆνης τρόπου τινὰ μεθόδου καὶ τακτικῆς. Προϋπόθεσις ἐπιτυχίας εἶναι τὸ νὰ γίνῃ ἡ ἔναρξις τοῦ διαλόγου κατόπιν κατακτῆσεως τῶν καρδιῶν. Χαρακτηριστικῶς ὁ ἱ. Χρυσόστομος στὸν α' λόγον του κατὰ τῶν «Ἀνομοίων», οἱ ὁποῖοι ἤθελαν νὰ τὸν ἀκούσουν νὰ ὀμιλῇ γιὰ τὶς διαφορὰς τοὺς, τονίζει, ὅτι ἀνταποκρίθηκε στὴν παράκλησίν των κατόπιν σκοπίμων ἀναβολῶν. Λέγει χαρακτηριστικῶς: «Ἐγὼ μὲν γὰρ καὶ πάσαι τούτους ἄδινον πρὸς ὑμᾶς τοὺς λόγους εἰπεῖν, ἔμελλον δὲ καὶ ἀνεβαλλόμεν, ὅτι πολλοὺς τῶν ταῦτα νοσοῦντων ἑώρων μεθ' ἡδονῆς ἡμῶν ἀκρωμένων καὶ οὐ βουλόμενος ἀποσοβῆσαι τὴν θήραν, τέως ἐπέιχον (= συγκρατοῦσα) τὴν γλῶτταν τούτων τῶν παλαισμάτων, ὥστε μετὰ τὸ κατασχεῖν αὐτοὺς ἀκριβῶς τότε ἐπαποδύσασθαι (= νὰ ἀναλάβω, νὰ ἐπιχειρήσω τὸν διάλογον)· ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν αὐτῶν ἤκουσα παρακαλούντων καὶ ἐνοχλούντων εἰς τούτους ἐμβῆναι τοὺς ἀγῶνας, θαρρῶν ἀπεδυσάμην λοιπόν... Ἔλαβον τὰ ὄπλα, οὐχ ἵνα καταβάλω τοὺς ἐναντίους, ἀλλ' ἵνα ἀναστήσω κειμένους, τοιαύτη γὰρ τῶν ὄπλων τούτων ἡ δύναμις... Οὐχὶ δίδωσι τραύματα, ἀλλ' ἰᾶται τραύματα»¹⁹. Ἡ πολὺ εὐγλωττη περικοπὴ αὐτὴ ἀποκαλύπτει, ὅτι ὁ ἱ. πατὴρ, ἐφαρμοζόντας προφανῶς τὴν ἀρχὴν τῆς «οἰκονομίας» καὶ «συγκαταβάσεως», ἀνεχόταν μέσα στὸν ὀρθόδοξον ναὸν τὴν παρουσίαν καὶ συμπροσευχὴν τῶν αἵρετικῶν - Ἀνομοίων κατὰ τὴν ὥραν τοῦ κηρύγματός του καὶ ἐπὶ πλέον σκοπίμως ἀνέβαλλε τὴν ἔναρξιν τῶν προγραμματισθέντων ἀντιαιρετικῶν του κηρυγμάτων, γιὰ νὰ ἐπαναληφθῇ ἡ προσέλευσις των στὸν ὀρθόδοξον ἱ. ναὸν, γιὰ νὰ κατακτηθοῦν οἱ καρδιᾶς μερικῶν ἐξ αὐτῶν μὲ τὴν ὀρθόδοξην

16. Χρυσόστομος, Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας, Migne Ἐ.Π. 61, 670.

17. Χρυσόστομος, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ρωμανόν, Migne Ἐ.Π. 50, 607.

18. Χρυσόστομος, Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας, Migne Ἐ.Π. 61, 667.

19. Χρυσόστομος, Λόγος α' κατὰ Ἀνομοίων, Migne Ἐ.Π. 48, 707.

μυσταγωγικὴν ἀτμόσφαιραν καὶ μὲ τὸ χρυσοστομικὸν κήρυγμα καὶ γιὰ νὰ θεμελιωθῇ κατόπιν ἡ μαρτυρία τῆς ὀρθοδόξου ἀληθείας πάνω στὴν προσηγηθεῖσαν ἐπικοινωνίαν τῆς ἀγάπης.

Αὐτονοήτως ὁ Χρυσόστομος οὐδόλως δεχόταν, ὅτι ὁ διάλογος τῆς ἀληθείας πρέπει νὰ ὑποκατασταθῇ ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ἀγάπης. Ὁ διάλογος αὐτὸς οὐδόλως σημαίνει ὅτι θὰ γίνῃ κάποιος συγκρητιστικὸς συμφυρμὸς ὀρθοδόξων καὶ ἀντορθοδόξων στοιχείων ἢ ἐξωτερικὴ μηχανικὴ συγκόλλησις τῶν πρώην διεστώτων. Τὸ μοναδικὸν κριτήριον τῆς δικαιοσύνης τοῦ διαλόγου εἶναι τὸ «ἐπαναγαγεῖν ἐπὶ τὸ τῆς γνώσεως φῶς»^{19α} διὰ τῆς μαρτυρίας τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, «ἵνα... ὅπερ ἂν ἦ προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν τις ἐπιχειρήσειεν ἐκείνης, τοῦτο νόθον εἶναι νομίσωμεν»^{19β}.

Ὁ Χρυσορρήμων δὲν διστάζει νὰ διακηρύξῃ, ὅτι ὁ διάλογος μὲ τοὺς ἰδίους ἀντιχρίστους αἰρετικούς πρέπει πάση θυσίᾳ νὰ συνεχίζεται μὲ ἀγάπην, λεπτότητα καὶ ἀβροφροσύνην ἀκόμη καὶ ἐὰν οἱ αἰρετικοὶ ἀντιδρῶν κατὰ τρόπον ἀπαράδεκτον. «Παρακαλῶ, λέγει, πάντας ὑμᾶς καθάπερ τοὺς φρενίτιδι παραπεσόντας νόσω καὶ παραπαίοντας, κατὰ δύναμιν τὴν ὑμετέραν πειρᾶσθαι θεραπεύειν μετὰ προσηνείας καὶ ἐπιεικειᾶς αὐτοῖς διαλεγόμενους... Τὰ δὲ φλεγμαίνοντα τῶν τραυμάτων οὐδὲ ἐπιβολὴν χειρὸς ἀνέχεται, οὐδὲ ἀφήν ὑπομένει τραχυτέραν. Διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ τῶν ἰατρῶν μαλακῆ τινι σπογγιᾷ τὰ τοιαῦτα καταψήχουσιν ἔλκη. Ἐπεὶ οὖν καὶ τούτοις (= τοῖς αἰρετικοῖς) ἔλκος ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ φλεγμαῖνον, ὥσπερ ἀπαλῆ τινι σπογγιᾷ προσηνὲς ὕδωρ καὶ πόσιμον σπῶντες, οὕτω... πειρώμεθα καταστέλλειν αὐτῶν τὸ φύσημα καὶ τὸν ὄγκον καθαιρεῖν ἅπαντα. Κἂν ὑβρίζωσι, κἂν λακτίζωσι, κἂν ἐμπτύωσι, κἂν ὀπιῶν ποιῶσι, μὴ καταλείπῃς τὴν ἰατροίαν, ἀγαπητέ. Τοὺς γὰρ ἄνθρωπον παραπλήγα θεραπεύοντας ἀνάγκη πολλὰ τοιαῦτα ὑπομένειν, ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀφίστασθαι χρῆ...»²⁰. Εἶναι φανερόν, ὅτι στὴν περικοπὴν αὐτὴν ὁ ἱ. Χρυσόστομος συνιστᾷ τὴν –ἐν ἀγάπῃ καὶ ὑπομονῇ– ἐμμονὴν εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ μετὰ τῶν ἑτεροδόξων (τῆς ἐποχῆς του) διαλόγου τῆς ἀληθείας²¹. Τόσον πολὺ πιστεύει σ' αὐτὸ ὁ ἱ. πατὴρ, ὥστε καὶ εἰς ἄλλην συνάφειαν χρησιμοποιοεῖ τὶς ἴδιες εἰκόνες καὶ παρομοιώ-

19α. Χρυσόστομος, *Λόγος β' κατὰ Ἀνομοίων*, Migne 'Ε.Π. 48, 718.

19β. Χρυσόστομος, *Ὁμιλία η' εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους*, Migne 'Ε.Π. 63, 73.

20. Χρυσόστομος, *Λόγος β' κατὰ τῶν Ἀνομοίων*, Migne 'Ε.Π. 48, 718.

21. Συνάπτοντες διάλογον μὲ τοὺς ἑτεροδόξους, μιμούμεθα, κατὰ τὸν ἱ. Χρυσόστο-

σεις: «Κὰν ὑβρισθῆναι δέη, κὰν πληγὰς λαβεῖν, κὰν ὅ,τιοῦν ἕτερον ὑπομεῖναι, πάντα ποιήσωμεν, ὥστε αὐτοὺς (= τοὺς ἕτεροδόξους) ἀνακτῆσασθαι. Καὶ γὰρ λακτιζόντων τῶν νοσοῦντων καὶ ὑβριζόντων καὶ λοιδορούντων ἀνεχόμεθα, οὐ δακνόμεθα ταῖς ὑβρεσιν, ἀλλ' ἐν μόνον ἐπιθυμοῦμεν ἰδεῖν, τοῦ τὰ τοιαῦτα ἀσχημονοῦντος τὴν ὑγίειαν. Καὶ ἱατροῦ πολλάκις ἐσθῆτα διέερρηξεν ὁ κάμων· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀπέστη ἐκείνος τῆς θεραπείας»²².

Πρέπει ἐπίσης νὰ ἐξαρθῆ, ὅτι πολλὰ χωρία τῶν χρυσοστομικῶν ἔργων ἀποδεικνύουν, ὅτι ὁ ἱ. Χρυσόστομος συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως προβάλλει εἰδολογικὰ ἢ μορφολογικὰ στοιχεῖα τῆς δεοντολογίας τόσο τῆς ἐνάρξεως ὅσον καὶ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ διαλόγου μὲ ἕτεροδόξους (αἵρετικούς καὶ ἀλλοθρήσκους) καὶ πράττει τοῦτο συχνὰ μὲ ἐπαναλαμβανόμενες παρόμοιες ἐκφράσεις του, ἐκ τῶν ὁποίων ἰδοὺ μερικὰ παραδείγματα: «Ὅταν -λέγει- ἔλθῃς εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν αἵρετικόν, «κάτεχε αὐτόν μὴ ἀφῆς ἀναχωρῆσαι· εἶπε τί φησιν ὁ Παῦλος...;». «Κάτασχε αὐτόν καὶ περίστηθι, καὶ μὴ ἀφῆς ἀποπηδῆσαι, μηδὲ ἀναχωρῆσαι εἰς τὸν λαβύρινθον τῶν λογισμῶν· ἀλλὰ κάτασχε καὶ ἀπόπνιξον μὴ τῇ χειρὶ, ἀλλὰ τῷ ῥήματι· μὴ δῶς αὐτῷ διαστολὰς καὶ διαφυγὰς, ὡς βούλεται»²³. Ὁ διάλογος προϋποθέτει ἐρωτήσεις: «Ἐρώτησον τοῖνυν τὸν αἵρετικόν» «Ἐρώτησον αὐτόν»²⁴. «Ἐρωτῶ οὖν τὸν αἵρετικόν»²⁵.

Ὁ διάλογος μὲ τοὺς ἀλλοθρήσκους πρέπει νὰ ἔχη τὴν ἀφετηρίαν του στὶς προσλαμβάνουσες παραστάσεις αὐτῶν καὶ νὰ εἶναι μίμησις τοῦ Ἄπ.

μον, τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος διαλέγεται μὲ τὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον: «Οὐκ εἶπεν ὁ Θεός, Τί λοιπὸν τὸ πλεόν, τί τὸ ὄφελος; Ἐφαγεν, ἔπεσε, παρενέβη τὸν νόμον, ἐπίστευσε τῷ διαβόλῳ, ἠτίμωσέ μου τὴν ἐντολήν, ἐδέξατο τὴν πληγὴν, νεκρὸς ἐγένετο, παρεδόθη τῷ θανάτῳ, ὑπὸ τὴν ἀπόφασιν ἦλθε, τί δεῖ λοιπὸν αὐτῷ διαλέγεσθαι; Οὐδὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ καὶ ἦλθε πρὸς αὐτὸν εὐθέως, καὶ διελέχθη, καὶ παρεμυθήσατο, καὶ πάλιν ἕτερον ἐπέθηκε φάρμακον... καὶ οὐ πρότερον ἀπέστη πάντα ποιῶν καὶ πραγματευόμενος, ἕως τὴν φύσιν τὴν πεσοῦσαν ἀνέστησεν...» (Χρυσόστομος, Λόγος η' κατὰ Ἰουδαίων, Migne Ἐ.Π. 48, 929).

22. Χρυσόστομος, Λόγος δ' κατὰ Ἰουδαίων, Migne Ἐ.Π. 48, 882.

23. Χρυσόστομος, Λόγος α' πρὸς Ἀνομοίους, Migne Ἐ.Π. 48, 706.

24. Χρυσόστομος, Πρὸς τοὺς ἀπολειφθέντας τῆς συνάξεως καὶ τοῦ ὁμοουσίου εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ ἀπόδειξις, Migne Ἐ.Π. 48, 755. Τοῦ ἰδίου, Λόγος ε' κατὰ Ἰουδαίων, Migne Ἐ.Π. 48, 885.

25. Χρυσόστομος, Κατὰ Ἰουδαίων εἰς τὸν ὄφιν τὸν χαλκοῦν· καὶ εἰς τὸ, «Ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα»· καὶ εἰς τὸ, «Ἐπει κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονος ὁμῶσαι, ὥμοσε καθ' ἑαυτοῦ», Migne Ἐ.Π. 61, 799.

Παύλου, ὁ ὁποῖος στήν Ἀθήνα «οὐκ ἀπὸ τῶν Προφητῶν οὐδὲ ἐξ Εὐαγγελίων αὐτοῖς διελέγετο, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὴν παραινεσιν ἐποιεῖτο... Ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοῖς (τοῖς Ἑλλησιν) ἐχειρώσατο δογματῶν. Διὰ τοῦτο, φησί, ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος» (Α' Κορ. θ', 20,21)²⁶. Αὐτὸ ἐφήρμοσεν ὁ ἱ. πατὴρ στὶς ἱεραποστολές, τὶς ὁποῖες προωθοῦσε φροντίζοντας γιὰ τὴν ὁργάνωσίν τους.

Ἐπειτα, ὅταν διαλεγώμεθα μὲ ἑτεροδόξους, πρέπει «τοῖς τοιούτοις μὴ διδόναι συντόμως τὰς ἀπαντήσεις, ἀλλὰ πρῶτον ἀπαιτεῖν αὐτοὺς λόγον τῶν οἰκείων προλήψεων καὶ τότε ἐπάγειν λύσιν τῶν ζητημάτων»²⁷. Ἐξ ἄλλου πρέπει εἶτε «ἀντερωτήσῃ λύειν τὰς ἀτόπους ἐρωτήσεις»²⁸, εἶτε νὰ συζητοῦμε, «μετ' ἐγκωμίων πλέκοντες τὰς κατηγορίας»²⁹.

Σεβαστὴ καὶ ἀγαπητὴ ὁμήγουρι,

Ἡ ἀμείλικτη κλεψύδρα ἀπαγορεύει παράθεσιν καὶ ἄλλων χρυσοστομικῶν ρήσεων παρομοίων πρὸς τὶς παρατεθεισες, οἱ ὁποῖες δὲν ἐπιτρέπουν παρερμηνεῖς³⁰. Οἱ ρήσεις αὐτές, πού ἔχουν διαχρονικὴν ἀξίαν, δικαιολογοῦν τὰ ἐξῆς λ.χ. ἐρωτήματα, πού ἀναφέρονται στοὺς σημερινούς οἰκουμενικούς διαλόγους:

α) Ἡ ὑπόδειξις τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου γιὰ τὴν διεξαγωγὴν διαλόγου μὲ ἀγάπην, ἡ ὁποία ἐξυμνεῖται συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως, δικαιολογεῖ ἄρα γε τὸ νὰ ὁμιλῇ κανεὶς σήμερα εἰρωνικὰ περὶ «ἀγαπολογία» τοῦ Οἰκουμενισμοῦ;

β) Ἐάν, κατὰ τὸν Χρυσορρήμονα, ὁ διάλογος ἐπιβαλλόταν νὰ γίνεταί καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς Ἀρειανούς καὶ Ἀνομοίους, οἱ ὁποῖοι ἠρνοῦντο τὴν Θεότητα τοῦ Κυρίου, «τὰ πάντα ἐμχανῶντο, ὥστε καθελεῖν τὴν δόξαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ»³¹ καὶ ἀνέτρεπαν τὴν Ὁρθόδοξη Χριστολογία

26. Χρυσοστόμου, *Λόγος ε' κατὰ Ἰουδαίων*, Migne Ἐ.Π. 48, 886.

27. Χρυσοστόμου, *Κατὰ Ἰουδαίων εἰς τὸν ὄφιν τὸν χαλκοῦν καὶ εἰς τὸ, «Ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα» καὶ εἰς τὸ, «Ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονος ὀνόματι, ὡμοσε καθ' ἑαυτοῦ»*, Migne Ἐ.Π. 61, 798.

28. Ἐνθ' ἄνωτ., 61, 799.

29. Χρυσοστόμου, *Υπόμνημα πρὸς Γαλάτας*, Migne Ἐ.Π. 61, 667.

30. Οἱ παρερμηνεῖες στηρίζονται συνήθως σὲ καταδικαζόμενα ἀπὸ τὴν Λογικὴν λογικὰ σφάλματα ἢ σοφίσματα. Εὐκόλον θὰ ἦταν ἐκ τῶν κειμένων τῶν πολεμίων τῶν οἰκουμενικῶν διαλόγων νὰ σταχυολογηθοῦν παραδείγματα χρήσεως «λήψεως τοῦ ζητουμένου» ἢ «ταυτίσεως χρήσεως καὶ καταχρήσεως» ἢ συλλογισμοῦ μὲ τὴν «τῶν ὄρων τετραδά» ἢ ὑποδείξεως «ψευδοῦς αἰτίου» ἢ «ταυτισμοῦ τοῦ μέρους καὶ τοῦ ὅλου».

31. Χρυσοστόμου, *Ὀμιλία γ' εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην*, Migne Ἐ.Π. 59, 39.

καὶ Ἐκκλησιολογίαν, πῶς ἐμεῖς σήμερα θὰ δικαιολογούσαμε τὴν τυχὸν ἄρνησιν νὰ διαλεγώμεθα μὲ Χριστιανούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μᾶς χωρίζουν μικρότερες καὶ ὀλιγώτερες διαφορές; Ἐὰν ὁ Χρυσόστομος δεχόταν τὴν διαλογικὴν σχέσιν πρὸς τὸ χεῖρον, πῶς ἐμεῖς θὰ ἀπορριψώμεν τὴν σχέσιν αὐτὴν πρὸς τὸ κρεῖττον καὶ βέλτιον;

γ) Ἐὰν κατὰ τὸν ἱερὸν πατέρα πρέπει μὲ ἀγάπην, ἐπιείκειαν καὶ πραότητα νὰ τείνωμεν τὸ χεῖρι στοὺς ἑτεροδόξους καὶ ἐὰν πρέπει νὰ διεξάγωμεν μαζί τους θεραπευτικὸν διάλογον ἀκόμη, ὅπως λέγει, καὶ ἂν μᾶς ὑβρίζουν, μᾶς λακτίζουν καὶ μᾶς φτύνουν, πῶς ἐμεῖς θὰ ἀρνηθοῦμε, νὰ διαλεγώμεθα λ.χ. μὲ τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς, ὅταν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν κατὰ μέγα μέρος τῶν οἰκουμενικῶν διαλόγων, δεκάδες κορυφαίων θεολόγων τους, ἔνεκα τῆς ἀχρησίας τοῦ *Imprimatur*, κατακρίνουν σὲ ὁμιλίες καὶ συγγράμματά τους τὴν Οὐνίαν ἢ τὸ Πρωτεῖον μοναρχικῆς δικαιοδοσίας ἢ τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα καὶ ὅταν ἐκδίδουν τὰ ἔργα τῶν Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὀργανώνουν τόσες ἄλλες φιλορθόδοξες ἐκδηλώσεις³²; Ἐπιτρέπεται νὰ παραθεωροῦμε καὶ λησμονοῦμε, ὅτι Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία δὲν εἶναι μόνον μερικὲς σκοπιμότητες τῆς πολιτικῆς καὶ τῶν μηχανισμῶν τοῦ Βατικανοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ μνημονευθέντες φιλορθόδοξοι θεολόγοι, οἱ ὁποῖοι, διὰ τοῦ στόματος τοῦ ἐπιφανοῦς Βέλγου πατρὸς Lambert Beauduin, διακηρύττουν, ὅτι ἡ Δύσις πρέπει νὰ φοιτήσῃ στὸ σχολεῖον τῆς Ἀνατολῆς («L' Occident à l' école de l' Orient») καὶ τρόπον τινὰ λέγουν πρὸς ἐμᾶς: «*Διαβάντες εἰς Ἑσπερίαν βοηθήσατε ἡμῖν*»³³;

δ) Ἐὰν ὁ ἱ. Χρυσόστομος συνιστοῦσε σὲ Χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν στερεωμένοι στὴν πίστιν καὶ γνώριζαν καλῶς τὴν Ἁγίαν Γραφήν νὰ διαλέγωνται ὡς ἄτομα μὲ αἰρετικούς καὶ νὰ πραγματοποιοῦν μὲ κάποιον κίνδυνον τὸ ἔλασσον, πῶς ἐμεῖς θὰ κηρύξωμεν τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ πολὺ ἀσφαλεστέρου μείζονος τῆς διεξαγωγῆς τοῦ διαλόγου αὐτοῦ ἀπὸ

32. Περισσότερα σχετικῶς βλέπε π.χ. στίς ἐξῆς μελέτες: Ἡλία Μαστρογιαννοπούλου, *Δικαιολογούνται οἱ ἐπαφές μὲ τὴν Ρώμη;*, περ. «Φιλογένεια», τεῦχος 2, Ἀθήνα 2007, σσ. 9-12. Τοῦ ἰδίου, *Ἡ Δύσις ἀνακαλύπτει τὴν Ἀνατολήν*, Ἀθήνα 2006. Evangelos Theodorou, *Annäherung zwischen Orthodoxen und Römisch-Katholiken - Προσέγγισις μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν*, περ. «Θεολογία», Ἰούλιος - Δεκέμβριος 2006, σσ. 381-436 καὶ Ἰανουάριος - Ἰούνιος 2007, σσ. 5-56.

33. Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, *Ὁρθοδοξία καὶ Οἰκουμενικὴ Κίνησις*, ἐν Ἀθήναις 1973, σσ. 39-43.

Ἐπιτροπές ἐπαϊόντων στελεχῶν τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας, πού κατὰ τεκμήριον ἐκπροσωποῦν καλῶς τὴν Ἐκκλησίαν τους³⁴;

ε) Οἱ τυχόν μὴ ἱκανοποιητικὲς ἐκπροσωπήσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στοὺς διαχριστιανικοὺς καὶ διαθρησκειακοὺς διαλόγους ὡς ἐπὶ μέρους καταχρήσεις εἶναι δυνατὸν νὰ αἴρουν καὶ καταργοῦν τὸ ὅλον τοῦ δέοντος τῆς χρήσεως καὶ καλῆς προπαρασκευῆς τῶν διαλόγων αὐτῶν;

στ) Ἡ ὑπόδειξις τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, ὅτι ὁ διάλογος μὲ τοὺς ἑτεροδόξους πρέπει νὰ διεξάγεται ἀπὸ ὀρθοδόξους πιστοὺς διακρινομένους γιὰ τὴν στερεὰν πίστιν καὶ τὴν ἀρίστην γνῶσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἶναι ἄρᾳ γε κίνητρον γιὰ τὶς Ἠγεσίαις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν νὰ ἔχουν εἰδικὴν μέριμναν καὶ φροντίδα πρὸς προετοιμασίαν, ἐκπαίδευσιν καὶ ἐπιλογὴν τῶν καταλλήλων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν θεολόγων, πού στελεχώνουν τὶς ἐπιτροπές τοῦ διαλόγου αὐτοῦ³⁴;

Τὰ ἀνωτέρω διατυπωθέντα ἐρωτήματα εἶναι ἀρκετά, γιὰ νὰ κινητοποιήσουν τὸν καθένα ἀπὸ ἐμᾶς, ὥστε –μὲ οἰκείωσιν τοῦ αἰτήματος τῆς ἀποκρούσεως παντὸς δογματικοῦ μινιμαλισμοῦ καὶ πάσης ἐκπτώσεως εἰς τὰ τῆς πίστεως– νὰ ἀπαντᾶ στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ εὐσυνειδήτως, κατ' ἐπίγνωσιν, μὲ αὐτόνομη ἀντικειμενικὴ κρίσι, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ὑποκειμενισμοὺς καὶ ἐσφαλμένους ἀξιολογήσεις.

34. Ὁ ἀείμνητος Καθηγητὴς Παναγιώτης Τρεμπέλας, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἔνεκα ἐλλείψεως ἐπαρκoῦς προετοιμασίας τοῦ ὀρθοδόξου θεολογικοῦ δυναμικοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἦσαν ὑπὲρ κάποιας ἀναστολῆς τῆς συμμετοχῆς Αὐτῆς στοὺς διεκκλησιαστικοὺς Διαλόγους, εἶναι βέβαιον ὅτι δὲν τοὺς ἀπέρριψε κατ' ἀρχὴν, ἀφοῦ καὶ ὁ ἴδιος εἶχε συμμετάσχει σὲ μερικοὺς ἐξ αὐτῶν καὶ μάλιστα τὸ ἔτος 1971 εἰς εἰσηγητικὴν ἔκθεσίν του πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον ὑπέδειξε τὴν ἀνάγκην καταλλήλου προετοιμασίας πρὸς ἐνεργὸν συμμετοχὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στοὺς Διαλόγους αὐτοὺς. Χαρακτηριστικῶς εἶχε τονίσει: «Αἱ ὑποτροφίαι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος... δέον νὰ ἐξυπηρετήσωσι καὶ τὴν ὀρθόδοξον συμμετοχὴν εἰς τὸ Π.Σ.Ε. καὶ τοὺς Διαλόγους. Οἱ λαμβάνοντες σχετικὴν ὑποτροφίαν κατόπιν εἰδικῆς μετεκπαιδεύσεως «ἐν τῷ ἐνταῦθα Διορθόδοξῳ Κέντρῳ» θὰ συμπληρῶνουν «τὰς ἐν τῇ Δύσει σπουδὰς των, ἐπιμελούμενοι καὶ τὴν τελείαν ἐκμάθησιν ξένης γλώσσης, τὴν ὁποίαν ὡς μητρικὴν νὰ χειρίζωνται εἰς τοὺς διαφόρους Διαλόγους καὶ εἰς τὸ Π.Σ.Ε.». (Ὁ Παναγιώτης Ν. Τρεμπέλας ἐπὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως καὶ τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων, ἐκδ. τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων «Ὁ Σωτήρ», Ἀθήναι 2007, σσ. 93-95). Οἱ λόγοι αὐτοὶ θὰ ἔπρεπεν ἰδιαίτερος σημερὰ νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῆς Σεπτῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.